

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sønderjydske

MÅNEDSSKRIFT

Udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland
ved H. Neumann, Christian Stenz og W. Christiansen

INDHOLD:

H. V. Gregersen: Thies Hansen Steenholdt

Frants Thygesen: Andreas Hojer — en stor jurist fra Sydslesvig

W. Christiansen: Margarinestriden i halvfemserne

Glimt fra svundne tider

Sønderjydske månedsskrifts ekspedition: Viceskoleinspektør W. Christiansen, Brorsonsvej 37, Tønder
Museumsinspektør H. Neumanns adresse er: Åstrupvej, Haderslev.
Viceskoleinspektør Chr. Stenz adresse er: Chr. Paulsen skolen, Flensborg

Fra HISTORISK SAMFUNDS arbejde

Vejledning til tillidsmændene.

8.

Tillidsmændene bør inden for deres område være agtpågivende overfor, at naturfredningslovens bestemmelser angående fredning af alle jordfaste oldtidsminder som gravhøje, dysser, jættestuer o. lign. overholdes. Overtrædelser af loven bør straks indberettes til det pågældende amtsmuseum, således at nationalmuseet, der har påtaleret, kan blive underrettet om overtrædelserne, der i nogle tilfælde afgøres ved udbedring af den voldte skade, i alvorligere tilfælde med en bøde.

9.

Tillidsmændene skal, når der af Historisk samfund udsendes spørgeskemaer om historiske, sproglige, folkloristiske eller lignende spørgsmål, enten selv besvare disse eller sørge for, at de bliver besvaret af dertil egnede folk. Hvis danske videnskabsmænd med anbefaling fra styrelsen foretager indsamling af oplysninger om lignende emner, er det tillidsmændene opgave at hjælpe dem på enhver måde.

Godkendt af styrelsen for Historisk samfund for Sønderjylland,
december 1955.

Thies Hansen Steenholdt

Med et par randnoter til en afhandling i Zeitschrift der Gesellschaft für Schleswig-Holsteinische Geschichte Bd. 80 (1956).

Af H. V. Gregersen

En mere indgående behandling af Thies Hansen Steenholdts liv har længe været savnet. Det kan således oplyses, at Sønderjydske månedsskrifts tidligere redaktør, Claus Eskildsen, allerede for år tilbage har efterlyst en levnedsskildring af denne mand, der ved sin optræden i den slesvigske stænder-sal som repræsentant for en af de nordslesvigske valgkredse kom til at vække så stor opsigt i de nationalpolitiske afgørende år for nu over hundrede år siden.

Nu foreligger der omsider en sådan skildring, skrevet af dr. Max Rasch i det slesvig-holstenske historiske selskabs årbog. Det er heri lykkedes forfatteren at fremdrage adskilligt nyt stof til belysning af Thies Steenholdts nærmere forhold, først og fremmest fra den augustenburgske hertugs privatarkiv, Primkenau-arkivet, der efter den sidste verdenskrigs omvæltninger er havnet på det slesvig-holstenske „Landesbibliothek“ i Kiel og her gjort tilgængeligt for den historiske forskning, efter at det hidtil har ligget hængemt på hertugens slot i Primkenau i Schlesien, der jo nu er kommet under polsk administration. Også nogle politiakter fra Thies Steenholdts senere år fra Landsarkivet i Åbenrå har haft betydning for dr. Rasch's fremstilling.

Man vil derfor forstå, at afhandlingen er velunderbygget med hensyn til kildestof, men når forfatteren i en fodnote henviser til den sidst fremkomne omtale af Thies Steenholdt i S. årb. 1953, s. 69 og S. mdsskr. 1948, s. 218—220 og her tilføjer: „Die hier enthaltenen Aufsätze H. V. Gregersens zur nationalen Frage werden freilich der Persönlichkeit Steenholdts in keiner Weise gerecht“, ja, så kan der vel være grund til at undersøge sagen nærmere, eftersom de citerede artikler også hviler på foreliggende kildestof!

Thies Steenholdt blev født i Bovlund d. 26. 4. 1784 som tredje søn af bonden Hans Thiesen og Mette Bundesdatter. Kun otte år gammel mistede han

sin fader og som sekstenårig tillige sin moder, så man tør formode, at hans ungdomsår har været trange, og lettere er de nok ikke blevet, da han 21 år gammel måtte springe soldat i ialt syv år, „halvdelen af tiden i Slesvig-Holsten og resten af tiden i Danmark“. I en del af soldatertiden skrev han „uafbrudt dag for dag kgl. parolebefalinger“, hvilket hans ganske pæne håndskrift nok har gjort ham velskikket til. Hans ortografi var derimod livet igennem præget af, at han kun havde modtaget få og tilfældige skolekundskaaber, og hans evner til at forme det tyske sprog var alle dage yderst minimale.

Straks efter afsluttet soldatertjeneste i 1811 giftede han sig til en gård i Rabsted. Hans første ægteskab blev dog på grund af konens tidlige død kun af kort varighed, også hans anden kone døde i forholdsvis ung alder, og først i 1829 fandt han i enken Metta Catharina Nicolaisen, en indvandet jysk pige, sin virkelige livsledsagerske.

Der er næppe tvivl om, at Thies Steenholdt har været en dygtig landmand, hvem det trods overvejende dårlige tider for landbruget i løbet af nogle år lykkedes at oparbejde en ret anseelig ejendom, der i 1834, da det atter lysnede for bondestanden, udgjorde en skatteværdi på 11.200 rbdl.

I året 1834 begyndte valgene til den første stænderforsamling i byen Slesvig, og som et vidnesbyrd om den udstrakte tillid, han nød i vide kredse, blev Thies Steenholdt med stort stemmetal udpeget til at repræsentere „det 4. landlige valgdistrikt“, der omfattede de østlige sogne af Slogs herred og hele egnen mellem Åbenrå og Flensborg fjord. Indtil krigsåret 1848 var han fast repræsentant for dette distrikt i den slesvigske stændersal.

I stændernes to første samlinger (1836 og 1838) herskede der fuld enighed mellem de nordslesvigske bonderepræsentanter med hensyn til den politiske linie, der burde følges. Man holdt fast ved det gamle hertugdømme Slesvigs nedarvede rettigheder, og man var den danske konges loyale undersåtter. Da sprogsagen blev berørt, var der ligeledes enighed om, at det var ret og rimeligt, at dansk sprog blev indført som rets- og administrationssprog i de egne, hvor det i forvejen anvendtes i kirke og skole, altså i samtlige nordslesvigske landdistrikter. Også Thies Steenholdt støttede dette syn, idet han dog fremhævede, at han aldrig havde hørt om klager over de hidtidige sproglige tilstande.

Det var i 1838, men da Thies Steenholdt mødte frem i den næste stænderforsamling i 1840, blev han hurtigt kendt som fanatisk modstander af hele sprogpolitikken. I månederne før stændermødet havde han sammen med tingskriver Hans Adolf Jacobsen fra Rabsted været hos ialt 28 sognefogeder og befuldmægtigede og bevæget dem til at skrive under på en protest imod sprogreskriptet af 14. maj 1840, der var blevet et resultat af de enstemmige beslutninger på det sidste stændermøde. Han opsøgte derefter kongen under dennes ophold på Als og overrakte ham protesten med an-

modning om, at reskriptets bestemmelser måtte blive sat ud af kraft, eftersom sproget i Nordslesvig „kein ächtes Dänisch“ var.

Fra nu af var Thies Steenholdt et stridens tegn og måtte på grund af sin optræden finde sig i at stå for skud, når man fra dansk side gik til angreb mod den tyske lejr. I 1843 var han dog meget tilbageholdende, da slesvigholstenerne holdt folkemøde ved Åbenrå. Her var det de studerede folk, der førte ordet! Men ellers var han helt og holdent en af deres ivrigste meningsfæller, og kongens „åbne brev“ af 8. juli 1846, der tydeligt nok var rettet imod slesvigholstenerne, har derfor været ham en bitter pille.

Hans politiske opfattelse var i det hele så nøje knyttet til hertugen af Augustenborgs program, at der nok har været noget om snakken, når man fra hans modstanderes side, således i „Dannevirke“, ideligt hævdede, at han var hertugens talerør. At forholdet til hertugen var intimt, fremgår med al ønskværdig tydelighed af en hilsen fra Thies i anledning af hertugparrets sølvbryllup i 1845, hvori han giver udtryk for håbet om at måtte „opleve den dag, hvor det bånd, som hidtil omslyngede Slesvig og Holsten, engang måtte blive gjort uløseligt under Hans Durchlauchtigheds scepter“.

Det er betegnende for den jævne mands politiske forståelse, at Thies Steenholdts yderliggående slesvigholstenske indstilling til at begynde med ikke vakte synderlig opsigt, skønt både „Dannevirke“ i Haderslev og Frederik Fischer i Åbenrå gjorde sig de største anstrengelser for at sværte ham i offentlighedens øjne, men sagen var den, at for mange kunde det være hip som hap med disse politikere og avisskriblere. Dybere politisk forståelse var endnu ikke blevet folkelig almeneje. „Hele verden er som beruset, og denne usalige partiånd hersker overalt, hvor nu desværre bliver fjende, hvad før var ven. Vé dem, der har frembragt dette. Tysk og dansk levede før så fredeligt med hinanden, men nu står i samme land de forskellige nationaliteter fjendtligt mod hinanden, hvilket sandelig ikke er folkets skyld, men disse usalige taleres og skrives, der har opirret og vildledet dansk og tysk“, hedder det i kniplingskræmmer Jens Wulffs dagbog, og det har rimeligvis været den almindelige tankegang hos godtfolk om den standende nationalpolitiske strid.

Det er derfor ikke uforståeligt, at det lykkedes Thies Steenholdt at blive genvalgt i 1847, skønt man fra dansk side havde gjort ihærdige forsøg på at hindre hans valg. Landbefolkningen foretrak nu engang først og fremmest en af deres egne, og så kunde „politikkerne“ snakke så meget, de vilde.

Men da krigen brød ud i 1848, var det slut med passiviteten. For hovedparten af nordslesvigerne, der hidtil som kongens loyale undersåtter havde stået afvisende over for både slesvigholstenerne og eiderdanskere, var det, der var sket, tydeligt nok et oprør imod landets lovlige regering, og i løbet af ganske kort tid rejste der sig en folkestemning imod slesvigholstenismen,

imod „forræderne“. Nu måtte også Thies undgælde. Det er der vidnesbyrd nok om fra hans eget valgdistrikt.

Fra Lundtoft og Vilsbæk erklæredes det således i en protestskrivelse: „Hvis vor stænderdeputeret Thies Steenholdt har foregivet eller udtalt sig anderledes i vort navn (nemlig med hensyn til ønsket om at forblive som slesvigere under den danske konge), så erklærer vi hermed, at vi aldrig har forlangt andet end det her anførte, og at han følgelig har talt usandhed, hvorfor vi også protesterer imod ham ved ethvert foretagende, han gør, som ikke sigter til disse vore ønskers opnåelse.“

I Bjolderup vestersogn mødte sognefogeden gang på gang vanskeligheder, da han forsøgte at gå den provisoriske regering ærinde. „Hvor jeg kommer, er folket lidt vranten. Er du provisorisk? Vi har ikke med tyskerne at bestille. Den provisoriske regering kender vi ikke; den har os ikke noget at befale“ o. s. v.

Fra Hellevad sogn hedder det i en påskrift på en trykt petitionsformular: „Vi ønsker at blive stående til Danmark, således som vi i det sidste århundrede har stået“, og sognefoged Asmus Eschelsen fra Nybøl ved Hjordkær konstaterede allerede omkring 1. maj 1848: „Hos landboerne hæver sig for hver dag ideen for den danske sag!“

Således kunde man blive ved. Der gik en vækkelse hen over landdistrikterne vest for Åbenrå, altså hen over Thies Steenholdts egen valgkreds i disse forårsmåneder i 1848, og det lyder derfor som en røst fra fortiden, når Thies Steenholdt i en henvendelse til befolkningen i sit fødesogn Ager-skov, dat. 4. dec. 1848, truende advarer den imod, hvilke følger det vil få at slutte sig til „øboerne“ og at komme ind under den danske konge. Udviklingen havde tydeligt nok vist den jævne mand, hvilket standpunkt Thies havde taget i den politiske strid. Man var nu klar over, at han var at finde i modstandernes lejr.

For Thies Steenholdt personligt blev krigsårene højst omskiftelige. Da de danske tropper marcherede sydpå, måtte han gribe til flugten. Snart vendtes lykkens hjul dog for en tid for slesvigholstenerne, og Thies Steenholdt blev da medlem af den nyvalgte lovgivende forsamling for Slesvigholsten, men hans virke her bragte ham på afstand af udviklingen i den snævrere hjemstavn. Han stod derfor helt fremmed og uforstående over for den stemningsbølge, der i de samme måneder gik hen over Nordslesvig og — som vi har set af de ovenfor anførte citater — også mærkedes i hans eget valgdistrikt.

Een ting var nemlig tydelig nok: springe soldat for den provisoriske regering var det kun de allerfærreste nordslesvigere, der havde lyst til! Det kom åbenlyst frem i anledning af de tildragelser, der udspillede sig i Rabsted og Havsted nytårsaften 1848, da det blev klart for alle, at Thies ikke længere kunde påregne støtte hos sine egne. Selv i hjemmetyske kredse mød-

te hans fremfærd modstand! Bosat i en overvejende dansksindet befolkning har de frygtet følgerne af hans rabiater slesvigholstenisme.

Med sammenbruddet efter nederlaget ved Isted i 1850 var Thies Steenholdts politiske karriere slut. Efter at der var udstedt almindelig amnesti, kunde han vende tilbage til sin gård i Rabsted, men han synes ikke altid at have haft let ved at lade være med at give udtryk for meninger, som kun kunde opfattes som fjendtlige imod den danske regering, og nogle frimodige udtalelser førte i 1852 til, at han måtte vandre i arrest. Selv om han i sine breve giver udtryk for at være blevet behandlet ganske godt — den danske amtmand i Tønder, grev Reventlow, var jo dengang almindelig kendt for at nære tyske sympatier — er der dog meget, der taler for, at man gik unødvendigt hårdt frem imod ham, idet han blev holdt i arrest i 10^{1/2} uge. En gendarm havde indberettet, at han havde fremsat fornærmende ytringer om ledende mænd i statens tjeneste, ikke mindst Tillisch, at han havde kolporteret et rygte, der gik ud på, at der skulde være udbrudt oprør i København, og at han i landsbykroerne havde fremsat forskellige danskfjendtlige udtalelser. Amtmanden fik bagefter fra dansk side skyld for at have smølet med sagen. Måske har netop hans vanskelige stilling til de nationalliberale embedsmænd fået ham til at udsætte behandlingen af den også for ham personligt noget prekære sag.

Hjemvendt til Rabsted kunde Thies nu tilbringe resten af sine dage i fred og ro, men det er ikke usandsynligt, at hans nærmeste har betragtet ham som noget af en martyr, og at arrestationen derfor har skadet den danske sag på egnen. Thies Steenholdts rolle var dog trods alt udspillet. Ved sin død den 16. 1. 1856 mindedes man ham kun i dagspressen med en kort notits som „en i sin tid ikke ukendt person“.

Det var i hovedtrækkene Thies Steenholdts liv, således som vi nu kender det efter dr. Rasch's fremstilling i „Zeitschrift“. Imidlertid er der ting i denne afhandling, som må vække modsigelse. Det gælder ikke så meget af handlingens grundlæggende syn på den nationalpolitiske udvikling, der ganske naturligt må være et andet, når man fra tysk side giver en bedømmelse af begivenhederne dengang, men derimod visse forhold og episoder i Thies Steenholdts liv.

Der tales således om hans politiske modstandere (bis in unsere Tage hinein!), der har gjort sig lystige over hans mangelfulde beherskelse af det tyske sprog, men det må dog vel indrømmes, at det er nærliggende at fremhæve netop denne kendsgerning hos den mand, der i stændersalen gav udtryk for så stor kærlighed til det tyske sprog.

Dernæst afvises danske påstande fra samtiden om, at han har været hertugen af Augustenborgs redskab, uden at der dog gives beviser for, at han ikke skulde have været det. Tværtimod er den sølvbryllupshilsen, der her

offentliggøres for første gang, i høj grad med til at støtte denne påstand. Thies Steenholdts politiske konservatisme passede jo nøje til hertugens standpunkt, og med sin politiske optræden som slesvigholstener — og altså ikke blot som forkæmper for slesvigsk selvstændighedsfølelse — har han kun alt for tydeligt tilkendegivet, at han helt og holdent var at finde på hertugens parti. Hans nære tilknytning til Slogs herreds embedsmænd i herredets hovedby Rabsted, således til tingskriver Jacobsen, er da også hævet over enhver tvivl. Når bønderne imidlertid ved valgene før 1848 foretrak ham frem for embedsmændene, er det kun en almindelig nord-slesvigsk foreteelse — i modsætning til, hvad der på samme tid var tilfældet i Sydslesvig!

Det fremhæves flere steder — og sikkert med rette —, at Thies Steenholdt havde let ved at lade sig bevæge til at begå ubesindigheder. Hans ord var langt fra altid nøje overlagte, og han kom derfor ofte til at vække anstød ved sin optræden. Men det er givetvis for billigt blot på den måde at ville affærdige og forklare hans optræden hin nytårsaften i året 1848, da han for alvor kom ud for modvind blandt sine bysbørn, og det må derfor vække forbavselse, at denne tildragelse end ikke findes værdig til omtale i en fremstilling af hans liv, så meget mere som det er småt nok med kildestof til belysning af hans personlighed.

Derimod bliver hans arrestation i 1852 udførligt omtalt! Og den langvarige fængsling lader sig selvfølgelig ikke forsvare, men det er sandelig forkert at anse det daværende styre i Slesvig for demokratisk! Som bekendt gjaldt grundloven af 5. juni 1849 ikke syd for Kongeåen, og det er da også efterhånden almindelig anerkendt — også i dansk historieskrivning — at der blev begået væsentlige fejl i disse år, ikke mindst af de nationalliberale embedsmænd. Men der lægges rigtignok heller ikke i den her omtalte afhandling skjul på, at Thies Steenholdt har kunnet optræde endog meget udfordrende, så han har nok i nogen grad selv været ude om den triste affære, der formørkede hans alderdom.

De her anførte indvendinger skal dog ikke forklejnne dr. Rasch's afhandling, der sammen med nyere arbejder af den nyligt afdøde professor Scheel om den stænderdeputerede Andreas Petersen fra Dalbygård ved Kolding, indeholder afsnit, der betyder et væsentligt korrektiv til arvegods fra den nationalliberale tidsalders historieskrivning.

Andreas Hojer — en stor jurist fra Sydslesvig

Af Frants Thygesen

Den 18. maj 1690 fødtes i Karlum præstegård en dreng, der efter sin farfar og hans far fik navnet Andreas Hojer. Som navnet viser, stammede slægten fra Højer. Der boede tipoldefaderen, Andreas Skolemester, som blev stamfader til en stor og livskraftig slesvigsk præsteslægt. Den havde i 130 år sit midtpunkt i Karlum, hvor Andreas Hojers oldefar var præst 1617—48, hans bedstefar 1648—89, hans far 1689—1726 og hans yngste bror 1727—47. I det hele taget hørte slægten i udpræget grad hjemme i Mellemslesvig. Farfaderens ældre bror var præst i Ladelund i 58 år; faderens ældste bror Andreas endte som generalsuperintendent i Slesvig, hans yngre bror Nicolaus var præst i Klægsbøl i 60 år, og den yngste, søsteren Birgitta, blev gift med pastor Ambders i Burkal; Andreas Hojer havde selv en yngre bror, som blev præst i Satrup, foruden den yngste bror i Karlum.

Andreas Hojer blev fra barnsben præget af denne oprindelse, særlig af faderen, pastor Johan(nes) Hojer (1660—1726), der selv underviste ham hjemme og opdrog ham til selvstændig eftertanke i stedet for „autoritetsfordommenes jammerlige trældom“, og af moderen Catharina Gude Fabricius (1665—1732), der også var af sønderjysk præstæt. På den tid dominerede tysk kultur ikke blot i dannede kredse i Sønderjylland, men også for en stor del i kongeriget; Andreas Hojer fik derfor størstedelen af sin undervisning på tysk af faderen, som selv havde studeret i Kiel. Samtidig fik drengen imidlertid en stærk påvirkning af sin mellemslesvigske hjemstavn, hvor hele den almindelige befolkning talte dansk (sønderjysk), et forhold, der holdt sig lige til vor tid.

1706 — 16 år gammel — drog han til Halle, hvor han især studerede medicin. Allerede her får man indtryk af hans store flid og vidtfavnende begavelse, idet han også nåede at studere moral (oplysningsfilosofien), historie, naturret og offentlig ret. I alle disse fag kom han senere til at øve en indsats. Endnu på hans tid var den samlede videnskabelige produktion ikke større end, at de store ånder kunne overkomme en meget stor del af den. Af særlig betydning for Hojer blev det, at han i Halle blev begejstret for den ny bevægelse, pietismen; han var alle sine dage en svoren modstander af ortodoksien, både i medicinen og i teologien.

Allerede i 1709 måtte han imidlertid afbryde studiet i mangel af penge og fik først 8 år senere lejlighed til lidt suppleringsstudier ved universitetet i Helmstedt. I mellemtiden klarede han sig i København som hushovmester for sønnerne af en stormand, ved hvis hjælp han i 1717 deltog i konkurrencen om professoratet i medicin. Han fik det ikke og måtte nøjes med jus practici, så han kunne nedsætte sig som praktiserende læge i København. 1718 skrev han en frisindet afhandling om ægteskab mellem blodsbeslægtede; den gav ham en del vrøvl med kirken, og regeringen beordrede bogen omtrykt. 1719 prøvede han forgæves at blive dr. med., og året efter var han lige så uheldig med et forsøg på at blive ekstraordinær professor i medicin. — Det var ikke i det fag, han skulle øve sin store indsats.

I det hele taget var det en svær tid for ham. I 1720 fik han også afslag på en ansøgning om at blive underbibliotekar ved Det kongelige Bibliotek (her fik han ganske vist 10 år efter oprejsning ved at blive kongelig bibliotekar, i hvilken stilling han fik lejlighed til en kort, men energisk indsats). Så forsøgte han sig som journalist med noget helt nyt i Danmark, idet han efter fransk forbillede 1720—22 udgav et politisk-litterært månedsskrift på fransk og i 1721 startede et moderne kritisk tidsskrift „Nova litteraria“, men på grund af sin frie tone vakte han påny anstød og modtog et kongeligt forbud. I denne tid blev han, ikke helt med urette, betragtet som en velbegavet, men forfængelig projektmand, vidt forskellig fra den Andreas Hojer, vi senere lærer at kende.

Selv inden for historien, det fag, hvor han senere lagde grunden til sin berømmelse, gik det ham til at begynde med lige så skævt. I 1718 skrev han en kort Danmarks-historie — typisk for tiden på tysk („Kurtzgefaste Dänemärckische Geschichte“) — der i de følgende 50 år var den eneste brugbare bog om det emne. Men også her var Hojers tone tiden for fripostig; bogens trykning blev forbudt lige til 1731, og i 1719 blev Hojer udsat for et personligt og usagligt angreb fra Ludvig Holberg, der i ham så en medbejler til professoratet i historie. Det hjalp ikke Hojer, at han i 1720 tilegnede kronprins Christian (VI) et par historiske arbejder; da han året efter søgte stillingen som kongelig historiograf, fik han også her afslag.

Da vendte lykken med et. I 1721 gjorde Frederik IV Anna Sofie Reventlow til sin dronning, og den gamle regering afløstes af det Reventlow'ske parti. Samme år fik Hojer ved en velynders hjælp sit første statsembede som sekretær for den norske matrikelkommission, og 1722 blev han da kongelig historiograf. Han sluttede sig helt til det ny regeringsparti og skrev bl. a. tyske hyldestdigte til Anna Sofie; han synes også at have været med i en intrigue, som biskop Deichmann i Kristiania dannede mod nogle høje embedsmænd. 1726 blev han juristråd og medlem af kommissionen om Ostinisk Kompagni og kommissionen om møntvæsenet, 1729 tillige af politi- og kommercekollegiet. I årene 1722—30 skrev han årbøger over Frederik IV's

historie — atter på tysk („Lebens- und Regierungsgeschichte König Friedrich IV“) — i 11 bind, 1700—10, og havde næsten 12. bind færdigt, da Frederik IV døde i oktober 1730.

Nu skete påny en brat forandring. Christian VI satte omgående det Reventlow'ske parti fra magten, og også Hojer blev sat på pension. Selv om han brød med det gamle regeringsparti, var han foreløbig i unåde. 1731 søgte han forgæves et embede i Altona og fik i de næste år kun mindre offentlige hverv. 1734 forpagtede han da domænen Satrupholm ved Satrup i Angel, hvor hans yngre bror var præst. I disse år skrev han sit historiske hovedværk, „König Friedrich IV Glorwürdigstes Leben“, et interessant og værdifuldt tidsbillede uden mange sidestykker i Danmark. Det er præget af oplevelse ved selvsyn og dermed af Hojers personlige og ensidige opfattelse, hans stridbare sind og subjektive domme, men samtidig af en præcis skildring af forhold og personer og af megen politisk sans. Både her og i hans andre historiske arbejder møder man et omfattende kendskab til hans selskabslige hjemstavn og langt mere forståelse for Sønderjyllands danskhed og vigtigheden af en bevidst dansk politik i hertugdømmet, navnlig i sproglig henseende, end hos samtidige historikere som Holberg og Gram.

1734 kom Andreas Hojer igen i statens tjeneste, først som dommer ved overretten i Gottorp, hvor han viste stor dygtighed. Endnu samme år kom han til København som professor i natur- og folkeret, offentlig ret og moralsfilosofi, den post, hvor han kom til at yde sit bedste. Fra nu af var han først og fremmest jurist; men det er utroligt, hvad han overkom af hverv i sine sidste 5 leveår.

Man var nu for alvor klar over hans store evner og tog dem i brug i mange retninger, og overalt gjorde den virksomme og dygtige embedsmand en indsats af betydning. Det hændte selvfølgelig, at han traf uheldige afgørelser; men som helhed prægedes hans virke af overordentlig klarhed og sikkerhed, og han fremhæves for sin absolutte redelighed. Han blev med det samme medlem af missionskollegiet og direktør for Vajsenhuset og blev af Christian VI gjort til pietismens førstemand i Danmark, fra 1737 som sekretær for Generalkirkeinspektionskollegiet, pietismens administrative kamporgan mod de ortodokse; her gik han forøvrigt kraftigt imod den tvungne kirkegang. Kongen satte ham også ind i Danske Kancellis kollegium og de to vigtige kommissioner om almueskolen og den lærde skole, og de to nye skoleordninger blev afgørende præget af fremskridtsmanden Hojer. — Han nåede endda i 1735 som 45-årig at gifte sig med sin 5 år yngre kusine Elsebe Margrethe Ambders, præstedatter fra Burkal. Hun blev gift første gang i 1717; men måske tænkte Andreas Hojer dog på hende, da han 1718 skrev om ægteskab mellem nærbeslægtede.

Alle disse hverv og flere til varetog Hojer med dygtighed og flid. Men det overskygges af hans indsats for juraen. Allerede 1735 fik han ved siden

af professoratet udnævnelse både som højesteretsassessor og som generalprokurør. Den sidstnævnte stilling, der eksisterede 1660—1872, var af ganske stor betydning; generalprokurøren var regeringens juridiske rådgiver og skulle påse lovenes overholdelse (denne sidst opgave varetages jo nu igen af en særlig dertil udpeget, højt kvalificeret jurist, ombudsmanden). Dette embede sammen med det juridiske professorat gav Hojer afgørende indflydelse på retsudviklingen samtidig med, at han lagde grunden til et virkelig dansk retsstudium. Hidtil havde det været småt med juridisk studium ved Københavns universitet. Det lidt, der foregik, drejede sig om tysk romersk ret på grundlag af tyske lærebøger; det samme gjaldt de juridiske doktor-disputater ved universitetet. Ad denne vej begyndte romerske retssætninger uden hjemmel at snige sig ind i dansk retspraksis — samtidig med at retsbetjentene på landet ofte var ganske ukyndige i lovvidenskab og tilsvarende elendigt lønnet.

Her ligger Hojers uvisnelige fortjeneste, idet han begyndte en planmæssig opbygning af undervisningen i national dansk (og norsk) ret ved Københavns universitet, støttet på Chr. V's Danske Lov af 1683 og den tilsvarende Norske Lov, der nu havde trådt deres børnesko. Det virker pudsigt for os, at denne krig mod romerretten foregik på — latin; men sådan var nu tiden. Efter en første afhandling af 1735 (fra krigens ret) blev Hojer i 1736 dr. jur. ved kongelig bulle (!), og samme år udgav han en juridisk begynderbog. Det særlige ved den var ikke så meget dens videnskabelige indhold; både her og i sine andre juridiske arbejder, bl. a. i sin statsret, var Hojer stadig i høj grad historiker. Det afgørende var det program, som han fremhæver i begynderbogen for den hjemlige jurist, der „først og fremmest skal gøre sig bekendt med den dansk-norske ret“ („ante omnia Jus Danico-Norvegicum perspectum habere debet“).

At Hojers gamle fjende Holberg også angreb dette værk på usaglig måde har mindre interesse. Derimod satte Hojer sig et varigt minde ved forordningen af 10. 2. 1736, der indførte den juridiske embedseksamen; allerede samme år holdtes den første juridiske doktordisputats om et rent dansk emne fra Danske Lov. Hojer skal have været en fremragende universitetslærer. Sine forelæsninger over Danske Lovs 1. bog (proces) og i statsret holdt han delvis på dansk og virkede i det hele for den akademiske ungdoms oplæring i modersmålet, der hidtil var blevet forsømt. — Samme indstilling viste han som medlem af kommissionen til genopbygning af Sorø Akademi, hvor han i stedet for undervisning i romerret satte „politik og jura“, d. v. s. dansk ret.

Det er næppe tilfældigt, at det er en født slesviger just fra de egne, hvor den danske almue i særlig grad mærkede trykket af et fremmed sprog og en fremmed kultur, der har hovedæren for, at romerretten aldrig trængte over Ejderen, og for, at bevidstheden om dansk national ret blev vakt igen.

Som jurist indvarslede han en ny tid. Blandt hans elever var en så fremragende mand som senere generalprokurør Stampe. Deres virke blev igen baggrunden for, at Anders Sandøe Ørsted, Nordens største jurist, 100 år efter Andreas Hojer for alvor kunne skabe en national dansk retsvidenskab.

Den dag i dag kan man i Sydslesvig træffe vidnesbyrd om, at folk forstår betydningen af, at deres hjemstavn aldrig har levet under romerretten, men hørte til det nordiske retsområde fra den ældste tid til 1900, da Jydske Lov i Slesvig afløstes af den tyske Borgelige Lovbog. Og lige til vor tid har landsdelen fostret dygtige danske embedsmænd og jurister, ikke mindst folk med forståelse for dansk statsret som professor Henning Matzen (død 1910) og højesteretspræsident Niels Lassen (død 1923).

At Hojers indstilling til det danske hang sammen med hans slesvigske rod, viste sig også på et andet felt. Fra sin præsteslægt vidste han, hvor ulykkeligt det var med tysk kirkesprog i det dansktalende Slesvig. I modsætning til de tyske bisper i Slesvig, der påtvang befolkningen tysk skolesprog for ad den vej at bringe talesproget i overensstemmelse med kirkesproget, gik Hojer den modsatte og enklere vej. Han foreslog kongen at indføre danske gudstjenester i hele det dansktalende Slesvig af hensyn til sprogets betydning for menigmands religiøse liv; samtidig tænkte han sig at indføre dansk skole- og retssprog. Trods sin tysksprogede opdragelse og uddannelse gik han altså som slesviger ind for danskhedens naturlige ret — ganske som professor Christian Paulsen 100 år senere. Desværre var Andreas Hojer i hele det 18. århundrede næsten den eneste, der gjorde et alvorligt forsøg på at ændre de skæbnesvangre sproglige misforhold i Sydslesvig. Han havde god udsigt til at udrette noget her, men nåede det ikke før sin alt for tidlige død.

Den ramte ham midt i hans flittige virke den 28. august 1739 i Slesvig by. Han blev kun 49. Han begravedes i Tønder, hvor også hans kone fik sin grav ved sin død i 1782 efter at have overlevet manden i 43 år. Direkte arvinger fik han vist ikke, men slægten Hojer levede videre.

Samtiden sørgede over Andreas Hojers tidlige død, ikke mindst kongen, der havde haft overordentlig tillid til hans dømmekraft og navnlig havde brugt ham som regeringens talerør i politiske og religiøse spørgsmål, også over for udlandet. — Også vor tid kan have grund til at mindes denne mærkelige mand, der stik mod tidens ånd viste sin selvsikre foragt for al forløren autoritet samtidig med, at han var sit folks redelige tjener og satte stor kraft ind på at skabe respekt for lovene, og som midt i en enevælde, der lå under for tysk, fransk og latinsk kultur, var med til at genopvække forståelsen for dansk sprog og nordiske retsidealer.

Margarinestriden i halvfemserne

Af W. Christiansen

I århundreder havde landbokonen selv skummet fløden, håndteret stampekærnen, og hildet som hun var i datidens overtro, brugt de mange forebyggende midler for at resultatet af dette møjsommelige arbejde dog måtte lykkes.

I umindelige tider havde man bredt det hjemmekærnedes smør på brødet, og hvad hjemmene ikke havde formået at konsumere, var blevet bragt til byens købmænd og anvendt som bytteobjekt ved køb af de varer, som man ikke selv var i stand til at forsyne sig med.

Sådan havde forholdene artet sig fra slægt til slægt, og sådan regnede man vel også med, at de skulle gå i arv til nye led.

Men ved centrifugens opdagelse, ved oprettelsen af mejerier og ved det kunstprodukt, der dukkede op i slutningen af firserne, kom der en omvæltning og bragte forandringer på den vante levemåde.

Margarine eller kunstsmør, som det nye produkt kaldtes, gjorde sin entre i butikkerne og vandrede derfra ud til forbrugerne. Da der nu i disse år indtrådte en smørkrise, gav man selvfølgelig det stigende margarineforbrug skylden for prisfaldet. Negerfedt kaldte man det hånende. En kendt margarinefabrikant hed nemlig Mohr (neger), og desuden var der på indpakningspapiret et billede, der forestillede tre negre.

For nu at modvirke den skadelige indflydelse som brugen af margarine havde på smørprisen, dannedes der på Tønderegnen en antimargarineforening med gensidig forpligtelse for medlemmerne til ikke at bruge kunstsmør i husholdningen, samt til ikke at købe varer hos de købmænd og bagere, der efter den 1. april 1895 solgte margarine i ders forretninger.

Foreningens formand var Paul Momsen, der ved nytårstid samme år havde oprettet et mejeriudsalg i Strucksallé. Sammen med omkring 70 navngivne bønder, deriblandt Feddersen, Røj, Momsen, Store Tønde, og Burchardi, Grøngård, — de andre var hovedsagelig fra Hostrup og Udbjerg sogne — lod han indrykke en hverveannonce, hvor man gjorde opmærksom på, at såfremt man brugte margarine, skulle man betale 50 mark i bøde. Desuden anførtes, at hvis der ikke skulle melde sig et tilstrækkeligt antal købmænd og bagere som medlemmer af foreningen, måtte man overveje, om der ikke skulle oprettes en brugsforening, gennem hvilken man så

kunne sikre sig de nødvendige varer. Foreningens kontingent var 50 penning årligt.

Margarinekrigen var i ugevis det store samtaleemne; den satte gemytterne i oprør, den kom til drøftelse på landbomøder og affødte adskillige indlæg i aviserne.

„By og land“, hed det, „det er de ord, som vi landboere til enhver tid får revet i næsen. Nu har købmændene lejlighed til at vise, at det ikke bare er tom talemåde. Hvis margarinen bliver afskaffet, kan den skønne enighed igen oprettes.“

Margarinefabrikant Mohr, Altona, der var tysk rigsdagsmand, bragte en redegørelse, hvori han anførte, at konsekvensen af denne vægning mod brugen af margarine måtte blive, at bønderne da heller ikke måtte anvende udenlandsk korn og fodermidler til deres kreaturer. Men når landbruget i Danmark havde gjort så store fremskridt, så skyldtes det netop, at man havde indført de billige udenlandske foderstoffer for at kunne sælge kornet til en god pris, og at man der spiste den billige margarine og udførte det dyrere smør til England.

En margarinefabrikant fra Flensborg gendrev påstanden om de dalende smørpriser, idet han i en annonce anførte gennemsnitsprisen på smør for en årrække. I 1887 lå den på 2,07 mark pr. kilo, i 1880 på 2,20 mark og i 1893 på 2,27 mark. Han anførte ikke prisen for de to sidste år, men i Paul Mommens annonce ses det, at han tilbyder smør for 2,20 mark pr. kilo, mælk for 12 penning pr. liter og skummet mælk for 4 penning pr. liter.

Købmændene inden for kolonialvarebranchen i Tønder, som i 1893 havde dannet en detaillistforening, fik tilsendt en skrivelse, der foruden boycottruslen bragte et tilbud om gratis udlevering af en plakat, der ønskedes anbragt i forretningslokalet for med sin påskrift: „Her sælges ikke margarine“ at kunne vise kunderne, at striden var ført til en sejrrig afslutning for smørproducenterne.

Så glat gik det dog ikke. Købmændene enedes om at sende antimargarineforeningen det svar, at de ikke kunne lade sig give forskrifter om, hvordan de skulle drive deres forretning. I tilfælde af, at de undlod at sælge margarine, ville dette ikke alene skabe utilfredshed hos de øvrige kunder, men fabrikanterne ville øjeblikkelig oprette andre udsalgssteder, og gennem en stærk konkurrence ville margarinen måske blive solgt til engrospris, og dette ville medføre en stigning i forbruget.

De var villige til at støtte landmændene, og de ville gerne forpligte sig til ikke at anvende margarine i deres egne husholdninger, men så måtte foreningens medlemmer også kunne indse, at købmændene i denne sag ikke kunne tage en anden beslutning.

Det viste sig, at købmændene fik ret, for allerede i maj måned åbnedes der i Østergade 43 en specialforretning i kunstmør, og i en annonce hen-

ledtes opmærksomheden på Mohrs margarine og især „mærket F. F. som til dato ikke er overtruffet i smag og aroma ej heller at skelne fra fineste mejerismør“.

I Flensborg Avis tog man afstand fra denne bevægelse. „De 70 landmænd, der alle på et par nær er tysksindede, har efter tyske storbønders og junkeres mønster sat en agitation i gang, som ved sine uforblommede trusler mod handelsstanden i deres købstad er lidet tiltalende og lidet fremmede for det gode forhold mellem by og land. Men dernæst er denne forening i den fremtrædende form et forsøg på at berøve småfolk et billigt fødemiddel, som man har lært at sætte pris på. Fra et klasseøkonomisk synspunkt betragtet er kampen mod kunstsmørret berettiget, men ikke fra et nationaløkonomisk. Derfor burde landmændene have indskrænket sig til at binde sig selv ved en gensidig forpligtelse og ikke gjort forsøg på at binde andre klasser ved trusler. Denne forstandige begrænsning burde man have givet, så meget mere, som man kan sige sig selv, at forsøget på at få kunstsmørret ud af handelen er aldeles håbløst. Hensigten at hæve smørprisen, som bestemmes af efterspørgslen på smørmarkedet i storbyerne og fabrikegnene opnås næppe ved den tyske agrarbevægelse, der vil løbe ud i sandet som så mange andre på det økonomiske område. Og den her stiftede antimargarineforenings kandestøberi i agrarpolitikken vil i Tønder kun skade købmændene, for så vidt disse måske bliver nødt til at afstå fortjenesten på handlen med kunstsmør til en specialforretning, der ikke berøres af trusler om oprettelsen af forbrugsforeninger og deslige.“

Margarinefjenderne var dog ikke bare hjemmehørende på Tøndereggen. Ved en generalforsamling, som mejeriinteressenterne i Holbøl afholdt, blev det ved en afstemning næsten enstemmig vedtaget, at interessenterne for fremtiden ikke måtte bruge margarine, at ved brug af samme måtte vedkommende betale en bøde på tyve mark, at belønning af fem mark udlovedes til enhver, der kunne give oplysning om, når interessenterne brugte margarine.

Året efter blev der stukket margarineforhandlerne en ny kæg i hjulet, men denne gang fra lovgivningsmyndighederne. Den tyske rigsdag agtede at vedtage en lov, der bestemte, at margarinen for fremtiden ikke måtte farves, og at smør og margarine kun måtte sælges fra adskilte forretningslokaler.

Købmændene tilstillede rigsdagsmedlem Feddersen en anmodning om at medvirke til, at disse forslag ikke ophøjedes til lov, og det blev begrundet med, at margarinen på grund af det hvidgrå udseende ville være så godt som usælgelig. Afsætningsområdet ville indsnævres betydeligt, hvis margarinen skulle sælges fra et særskilt rum. Det ville nemlig være ret kostbart at få dette indrettet, ja, for de mindrebemidlede købmænd endda en umulighed. En så blomstrende industri ville blive ødelagt. Tusinder af arbejdere

måtte gå uden beskæftigelse, og det ville være tvivlsomt, om landbruget ville kunne drage nytte af sådanne foranstaltninger. Man måtte forudse, at middelstanden og de fattigere i samfundet ville anvende andre erstatningsmidler i stedet for det dyrere smør.

Der kom en tilfredsstillende ordning, og sådan overvandt efterhånden de vanskeligheder, der tårnede sig op om fremstillingen og salget af margarinen. Modviljen mod den er ebbet ud. Margarinen er blevet en nødvendighedsartikel i hvert hjem og hører det daglige brød til.

Glimt

FRA SVUNDNE TIDER . . .

TYSK I NORDBORG I GAMLE DAGE

Den 25. november 1768 blev Nordborg skoles gamle rektor David Jansen begravet i en alder af 76 år, efter at han i over 50 år havde besørget skoletjenesten i byen. I hans sted blev hr. Balthasar Stephanus Faber, der fra 1778 til 1787 var diakonus i Nibøl og fra 1787 til 1794 sognepræst i Klægsbøl i marsken, ansat som rektor ved Nordborg skole. Man fik på den tid en del undervisning i tysk, men hvor meget de fleste skolebørn forstod deraf, ses af følgende:

Når den gamle rektor Jansen om lørdagen havde endt sin undervisning, sluttede han med en lille tysk tale til skolebørnene, som han siden kortelig gengav på dansk og endte da altid med til sidst at sige: „men houser så at taj en skilling med o mandag, wenn i komme igjen“. Skillingen var den bekendte ugeskilling, som var en væsentlig del af lærerens løn, og det var derfor især af vigtighed, at børnene forstod dette, derfor fik de det ikke på tysk. —

Hr. Nikolaus Reich, der var sognepræst i Nordborg fra 1760 til 1769, måtte ligesom sine formænd prædike tysk i kirken hver ottende søndag, men han si-

ger selv, at når han havde holdt sin prædiken på tysk, måtte han bagefter give et kort referat deraf på dansk, for at tilhørerne kunne forstå den, da højst nogle få kunne fatte en tysk prædiken i sammenhæng. Således måtte han også bære sig ad med katekisationen, snart spørge i det ene og snart i det andet sprog.

Om familien Jansen har sognepræsten, Hans Caspar Brandt, skrevet følgende i Nordborg kirkebog: Daniel Jansen, der 1723 var hører i Nordborg og præceptor ved byens skole, bestod ikke prøven på kapellan-tjenesten. Stillingen overtoges derfor af den senere så kendte hofpræst Erik Pontoppidan, der havde været sekretær hos fra v. Carlstein i Sønderborg (hofdamen på Østerholm). Den 10. marts 1724 begravedes præceptor David Jansens søn, seks uger gammel; liget blev om aftenen nedsat udi kirken, fordi ingen var, som ved dagen kunne syngede hen i kirken, 1736 ved reformations-jubilæet den 31. oktober celebrerede hr. David Jansen, rektor sc. Norburgensis, en tysk jubeloration i skolen, i ungdommens og andre tilhøreres nærværelse. Den 20. april 1734 begravedes Johan David Jansen, sognedegn ved denne menighed og organist ved kirken i 50 år. 1724

den 23. november copuleredes Johan Bugislav Jansen og Magdalene Juliane Hansdatter. Brudgommen fik af den nådige øvrighed ekspektance på sin faders tjeneste her ved kirken, hvorpå han og har giftet sig.

Kilder: Christian Knudsens samlinger til en familiehistorie, IV, s. 122. Nordborg og Sønderborg kirkebøger.

Christian Maibøll.

STUDENT DØRING FRA TANDSLET

Student Døring fra Tandslet, hvor hans fader var degn, havde gået i Oden-se skole sammen med Jørgen Knudsen fra Ketting kro, men blev først student året efter ham, 1796. Han var et godt hoved, men bestilte ingen ting; for det meste af sin tid gik han på keglebaner og andre forlystelsessteder, og kom der nogen op til ham, gik han altid på gulvet og spillede på en violin. Læse gjorde han ikke. Dog var han ikke forfalden; han havde tværtimod et meget sundt udseende, var svær og stærkt bygget. Eksamen fik han aldrig; dog har han prædiket som student. Siden blev han ansat ved en skole i Norge. Her faldt han engang ned af en trappe og brækkede det ene ben; der gik koldbrand deri, og benet blev afsat. Fra den tid havde han et træben. Siden boede han i København som fæstemand og skal dog have haft et sorgløst udkomme. Han gav også her undervisning i musik; iblandt andre underviste han også en datter af profeszor Boy Matthiesen, Ulrikke Johanne, der senere

blev gift med provst Holger Fangel i Hagenbjerg på Als.

Student Lorenz Døring fødtes i Tandslet 1772 som søn af sognedegn Johan Henrik Døring og hustru Charlotte Marie f. Petersen og døbt den 12. maj sammen med tvillingsøsteren Cathrine Marie Lucia. Faderen, mons. Døring, findes fra 1765 til 1769 som lakaj i Augustenborg og viedes den 8. juni 1769 i Ketting til Charlotte Marie, en datter af gårdejer Lars Petersen i Ketting. Da degnen Hans Petersen i Tandslet døde 1770, blev Døring af hertugen kaldet til tjenesten, men døde allerede 1777 i en alder af 52 år. Han efterlod sig en betydelig gæld, og enken fik derfor af hertugen overladt alle degneembedets indtægter for livstid mod at hun lod degnens pligter bestride af et dygtigt subjekt, ligeledes betale den forrige enkes pension og afdrage de 100 rigsdaler, som hendes mand havde lånt af kirkens midler. Fru Døring overlevede manden i 50 år, og selv da svigersønnen Andreas Esbensen, der den 7. april 1792 var blevet gift med datteren Cathrine Marie Lucia, den 5. januar 1802 blev kaldet til lærer og degn i Tandslet, holdt hun stejlt på sin ret. Om Lorenz Døring høres der sidste gang, da han i 1838 som tallosterikollektor i København under henvisning til sine trange kår bad hertugen om at få arveparten efter moderen (300 rigsdaler) udbetalt uden den sædvanlige afgift (tiende).

Kilder: Christian Knudsens samlinger til en familiehistorie, II, s. 35—36. Tandslet og Ketting kirkebøger. Acta C IV, nr. 125 (Skolene i Tandslet sogn).

Christian Maibøll.

Graasten Bank A/S
Kontortid 9—12 & 2—4
Lørdag 9—1
GRAASTEN

Snoghøj Gymnastik-
højskole
Fredericia.

3 Maaneders Sommerskole.
5 " " Vinterskole.
Skoleplan sendes.
Jørgine Abildgaard.

**Sønderjydske
Tæppefabrik**

A. R. KJÆRBY A/S
HØJER

*

**Haslev
Gymnasium**

Kostskole for Drengene

Eksamensret til Mellemskole-, Real-
og Studentereksamen.

Alle Oplysninger ved Hen-
vendelse til

Peter Kæstelund
Rektor, Haslev

**Graasten
Andelsslagteri**

HEJMDAL

Landsdelens Blad

**Brede Sogns
Spare- og Laanekasse**

Bredebro tlf. 41341

*

Stiftet den 1. maj 1875

Bogtryk . Bogbind

Th. Laursens Bogtrykkeri

ernbanegade 8 . Tønder . Telefon 21550

Læs

Dannevirke

Sønderjyllands ældste Blad

Undertegnede ønsker at abonnere på
Sønderjydske Månedsskrift

fra

(navn)

Sønderjyllands Kreditforening
Haderslev

Aktieselskabet
C. I. Christensens Papirhandel

ESBJERG

AKTIESELSKABET
NORDISKE KABEL- OG TRAADFABRIKER

KØBENHAVN F.

Spare- og Laanekassen
for Hobro og Omegn

GRAM

KØLEANLÆG

Brødrene Gram A/S
Vojens

Paul Thomsen

Krusaa

Kolonial, Spirituosa, Køkken-
udstyr,
Trikotage, Herreekvipering

**VALLEKILDE
Folkehøjskole**

Henv. til *Jørgen Jessen*,
Vallekilde

Restaurant **Grænsen**

C. Heiselberg
Krusaa

Tryk: Th. Laursens Bogtrykkeri . Jernbanegade 8 . Tønder . Telf. 2 15 50

Tryksag!

Porto
12 øre

Sønderjydsk Månedsskrift

Brorsonsvej 37